

توسعه شهری و مناطق تهیه برنامه‌ها

نویسنده: اوئی. سی. هاپکینز

مترجم:

کیانوش ذاکر حقیقی

استادیار شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران

سعید پورمهدی ابراهیمی

سخن نخست

طی دو دهه گذشته، مسئولان و مدیران شهری دغدغه‌های فراوان خود نسبت به موضوع رشد و تغییر بی‌برنامه شهرهای مختلف را بارها ابراز نموده‌اند. این موضوع در کلان‌شهرها و به خصوص تهران به شدت بارز است و بروز تغییرات مختلف در سطح شهرها بدون وجود برنامه از پیش اندیشیده و یا با اعمال تغییرات گسترده در برنامه‌های موجود، موجبات ایجاد چالش‌های جدی بر سر راه توسعه پایدار شهری شده است. بدیهی است که حرکت به سمت برنامه‌های خردروزرانه و منطقی به عنوان یکی از الزامات پاسخگویی به این چالش‌های متعدد مطرح می‌شود. اما چالش بعدی از چگونگی پیوند این قبیل برنامه‌ها به واقعیات و مسائل روز شهری بروز پیدا می‌کند. چالشی که مستلزم تحلیلی تغییرات پی‌درپی در برنامه‌های شهری می‌شود و برخی از اوقات، آسیب‌های جدی به ماهیت ذاتی این برنامه‌ها وارد می‌نماید.

مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری تهران در راستای اقدامات و وظایف محوله خویش در مورد تهیه، تصویب و بازنگری در برنامه‌های مختلف توسعه شهر، به نشر متون ارزشمند و کلاسیک جهانی موجود در این حوزه می‌پردازد و کتاب حاضر به عنوان یکی از مهم‌ترین کتب این حوزه به جامعه حرفه‌ای، متخصصان و دانشجویان ارائه می‌شود. نکته حائز اهمیت در کتاب حاضر، سه‌گانه نشر و عمل از دیدگاه نویسنده توانمند کتاب است که ماحصل تجربیات ۴۰ ساله خود در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد.

ضمن دعوت از خوانندگان برای مطالعه کتاب حاضر، در پایان لازم است از زحمات آقای دکتر کیانوش ذاکرحقیقی مترجم توانمند کتاب و آقای دکتر محمدمهدی عزیزی استاد کرانقدر دانشگاه تهران به عنوان ناظر کتاب تشکر و قدردانی به عمل آید.

بابک نگاهداری

رئیس مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران

فهرست

سخن نویسنده	۶
مقدمه	۶
۱. برنامه‌هایی برای توسعه‌ی شهری: چرا و چگونه؟	۱۱
۲. اقدام برنامه محور در سیستم‌های طبیعی	۲۰
۳. برنامه‌ها چگونه عملی می‌شوند	۳۱
۴. اهبرد، عدم قطعیت، و پیش‌بینی‌ها	۳۶
۵. برنامه‌هایی توسط و برای گروه‌های داوطلبی و دولت‌ها	۸۵
۶. نحوه استقرار و برنامه‌ها	۱۰۹
۷. قابلیت‌های برنامه‌سازی	۱۴۲
۸. انتخاب رسمی، مشارکت و برنامه‌ها	۱۶۹
۹. برنامه‌ها چگونه تهیه می‌شوند	۱۸۷
۱۰. چگونگی تهیه و استقرار برنامه‌ها	۲۱۵

کتاب سخن نویسنده

مقدمه

برنامه‌ریزی شهری با کمی اغماض برای ارجاع به مداخلاتی آگاهانه در فرایند توسعه شهری و معمولاً توسط دولت محلی، مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدین ترتیب واژه «برنامه‌ریزی»، انواعی از سازوکارها را در خود شامل می‌شود که در واقع کاملاً از یکدیگر مجزا هستند: تدوین مقررات، انتخاب عمومی، طراحی سازمانی، اصلاح بازار، مشارکت مردمی و اقدامات بخش عمومی. برنامه‌ها، با تعریف دقیق‌تر، شامل منطق و عملکردهایی متمایز از سایر سازوکارها، اما مرتبط به آن‌ها هستند. هدف این کتاب ارائه منطق چگونگی عملکرد برنامه‌ها و چگونگی ارتباط آن‌ها با سایر انواع اقدامات آگاهانه در توسعه شهری است. وضوح در مورد چگونگی عملکرد برنامه‌ها به بروز انتظارات عاقلانه‌تر از توانایی برنامه‌ها برای انجام کارها، انتخاب دقیق‌تر در مورد اینکه برنامه‌ها را چه زمان، برای چه مقاصدی، برای چه کسانی و چگونه تهیه کنیم، بجز خواهد شد.

من مدتی طولانی در زمینه پیش چگونگی عملکرد برنامه‌ها برای توسعه شهری و چگونگی تهیه آن‌ها تلاش کرده‌ام. والدینم این علاقه را تشویق کردند، به نحوی که یکی از افراد غیر معمولی هستم که در دبیرستان علاقه‌مند به برنامه‌ریزی شدم و اطلاعات نسبتاً خوبی در مورد آن داشتم. من در لیک‌وود، ایالت اوهاйо، در محله‌ای ساخته‌شده در حدود سال ۱۹۰۵ به سبک رینو در ایالت ایلینویز، با دسترسی عمومی از بلوک ساختمانی ما و دارای محدوده تقریبی متعلق به عموم توسط انجمن ساختمان بزرگ شدم. در طول چند سال، پایان عصر خیابان‌های عمومی را به چشم دیدم؛ تغییراتی همچون سوار شدن اتوبوس و رفتن به مرکز شهر کیولند برای خرید و دیدن بازی‌های بیس‌بال و یا رفتن به مرکز شهر لیک‌وود برای فرار از سوسن تا سوار ماشین شدن در جهت مخالف برای رفتن به راسته‌های تجاری حومه شهری و خدمات قرار گرفته در بین شهر. من چندین مقاله دانشجویی در مورد پیشنهاد توسعه مجدد اریووو و یک نامه در مخالفت با بزرگراه جدیدی که ساختمان را از وسط قطع می‌کرد نوشتم.

این ایده‌ها بعداً با وسعت نظر کامل موجود در دانشگاه پنسیلوانیا در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی دقیق‌تری به خود گرفت، جایی که من در مراحل مختلف در رشته‌های معماری، معماری منظر و برنامه‌ریزی شرکت کردم. بریت هریس به عنوان استاد راهنمای پایان‌نامه‌های متعدد و از طریق بیست‌وپنج سال بحث مستمر به این بحث پرداخت که علی‌رغم وجود پیچیدگی‌ها و در واقع به خاطر آن، برنامه‌ها ارزش تهیه شدن را دارند. بروس مک دوگال، یان مک هارگ، راسل اکوف، کلاس کیندورف، سیمور ماندلباوم، تام رینز، آن استرانگ و دیگر اعضای هیئت علمی و دانشجویان در دانشگاه پنسیلوانیا افکار مرا تحت تأثیر قرار دادند.

1. Erievew

2. Brit Haris

3. Bruce MacDougall, Ian McHarg, Russell Ackoff, Klaus Krippendorf, Seymour Mandelbaum, Tom Reiner, Ann Strong

یکی از معیارهای من برای ارزیابی همکاران هیئت علمی بالقوه چنین بوده است: آیا ما می‌توانیم به یک مخالفت مولد و یک ایده متمرکز در مورد چگونگی بررسی و جستجو در مورد آن دست یابیم؟ در طول بیست‌وهشت سال حضور در دانشگاه ایلینویز در اوربانا-چمپین^۱، این معیار منتج به همکاری‌های جدی در مورد ایده‌های مرتبط با این کتاب با داوئی بریل، پیتر شافر، دوگ جانستون، الکس آناس، کیران ناگی، گریت ناپ و وارکی جرج^۲ شده است. معاونت پژوهشی دانشگاه ایلینویز مبالغه کم پژوهشی کوچکی را در طول سال‌های متمادی در نقاط کلیدی و حائز اهمیت و پیش از آنکه این همکاری‌ها بتواند بودجه‌های خارج از دانشگاه را جذب خود کنند، پرداخت نموده است. ده سال همکاری با گریت ناپ^۳ در مورد این پرسش که «آیا برنامه‌ریزی اهمیت دارد؟» به‌صورت خاصی در مباحث مطرح در این کتاب حائز اهمیت بوده است. من در مورد برنامه‌ها، بحث‌هایی را با همکارانم لن هیومان، اندی ایسرن، جار کیم، کن ریردون و لوئیس وتمور^۴ در دوره‌های مختلف و در واحدهای درسی مشترک مطرح کرده‌ام. ال گوتنبرگ^۵ در بسیاری از مباحث شرکت کرده و نسخه اولیه از کل کتاب را مطالعه کرده است و کلاید فارست و دانیل اشتاینر^۶ مرا از بروز برخی اشتباهات در حوزه تخصصی خود منع کرده‌اند. دیک کلاسترمن، جان لیمن، زوریکا ندویچ - بادیک، راب ولشانسکی، الیزا استیلواتر و بروس ویلیامز^۷ کمک کردند تا محیطی ذهنی مناسبی در دانشکده فراهم شود. باب رایلی^۸ را به «شبه‌ایلیونویز» رشته معماری منظر دعوت نمود و به من کمک کرد تا چگونگی استفاده از اهداف وسیع و کاملاً «ای» دانش را بیاموزم.

دانشجویان کلاس‌هایم و دانشجویان پس‌زمین نگارش‌های اولیه کتاب را مطالعه و ایده‌های نقادانه خود را مطرح کرده‌اند. شی - کونگ لای^۹ به‌صورت «پیش‌ای» بیانی کتاب را بررسی و آن‌ها را در واحدهای درسی خود در دانشگاه ملی چانگ هسینگ^{۱۰} در تایوان آموزش داد. الکساندرا اورتیز^{۱۱} در ارائه بسیاری از مثال‌های عددی موقعیت‌های برنامه‌ریزی که دربرگیرنده ابهام و عدم قطعیت هستند کمک کرده است. گروه‌های دانشجویی متعدد که با شهرهای کوچک ایالت ایلینویز در مورد پروژه‌های کمک^{۱۲} برنامه‌ریزی همکاری نموده‌اند، برای آزمون بعضی از ایده‌های کتاب دعوت به همکاری شده‌اند. همچنین از شورای شهر تارروله^{۱۳} برای آنکه به من اجازه دادند از

1. Urbana- Champaign
2. Downey Brill, Peter Schaeffer, Doug Johnston, Alex Anas, Kieran Donaghy, Gerrit Knaap, and Varkki George
3. Gerrit Knaap
4. Len Heumann, Andy Isserman, John Kim, Ken Reardon, and Louis Wetmore
5. Al Guttenberg
6. Clyde Forrest and Daniel Schneider
7. Dick Klosterman, Jon Liebman, Zorica Nedovic-Budic, Rob Olshansky, Eliza Steelwater, and Bruce Williams
8. Bob Riley
9. Shih-Kung Lai
10. Chung Hsing University
11. Alexandra Ortiz
12. City of Taylorville

بعضی اطلاعات پروژه‌های مشابه انجام‌شده توسط ماتیو گربهارت، آلیسون لاف و ساتیا پونوسوامی^۱ استفاده کنم، تشکر می‌نمایم. پائول هانلی^۲ اطلاعاتی سودمند و بازخورد‌های مناسب در مورد مثال‌های تصفیه فاضلاب مطرح در کتاب ارائه نموده است. من همچنین از حضور به‌عنوان داور خارجی پایان‌نامه دکتری امیلی تالن^۳ در مورد کارایی برنامه‌ها بهره‌مند شده‌ام.

ارنست الکساندر^۴ ویرایش اولیه کتاب را با دقت و کامل مطالعه نموده و پیشنهادهای خاصی را برای تمرکز، رها کردن یا ارتقای برخی مباحث ارائه کرده است. هیتز بویر^۵ ویراستار انتشارات آیلند^۶، نکاتی را برای چارچوب‌بندی مباحث و دسترس‌پذیرتر نمودن آن‌ها برای طیف وسیع‌تری از خوانندگان بیان داشته است.

مثال‌های محلی از چمپین و اوربانا^۷ منتج از مباحث با لاکلان بلیر، آپریل گتچیوس، بروس نایت، دنیس اشمیت، لیبی تایلر و استیون وگمن^۸ است. مثال‌های فونیکس منتج از مباحث و مذاکرات با جوی می و جان مک‌نامارا^۹ می‌باشد؛ کاساندا اکر^{۱۰} این موارد را تهیه و مطالبی را از آن‌ها استخراج کرده است. مثال‌های لکزنیگتون از منابع عالی کتابخانه دانشه ایلینو^{۱۱} در اوربانا-چمپین مستخرج شده است. دیجون دانکن^{۱۲} گراف‌های نهایی را تهیه کرده است و علی‌رغم آنکه مباحث منبر می‌رآن‌ها مطرح شده است وی توانسته آن‌ها را برای ارائه در یک صفحه کتاب آماده کند.

من بخشی از این کتاب را در هنگام تدریس در سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) در دانشکده مرکزی جغرافیای دانشگاه تربیوهوان^{۱۳} به‌عنوان محصلی ارشد مدنیت و توسعه نام که این بخش‌ها مثال‌هایی از کشور نیپال را در خود توضیح می‌دهد. از پروفیسور مانگال سیده‌ی ماناندهار^{۱۴} برای دعوت از من به این دانشگاه که موجب انجام این بخش از کتاب شد تشکر می‌کنم؛ و از پروفیسور سودارشان تیواری^{۱۵} برای دعوت من به همکاری با برنامه عملیاتی جدید نیز تشکر می‌کنم. از ران میلر و تیم نیرگس^{۱۶} به دلیل دعوت من به دانشگاه واشینگتن که در آنجا نیز مطالبی را نوشتم تشکر می‌کنم. این کار سبب شد قبل از آنکه به بخش مرکزی ایلینو نیز با درآمد از ارتفاع ۲۸۰۰۰ پایی نیپال به ۱۴۰۰۰ پایی واشینگتن بیایم.

1. Matthew Gebhardt, Allison Laff, and Sathya Ponnuswamy
2. Paul Hanley
3. Emily Talen
4. Ernest Alexander
5. Heather Boyer
6. Island Press
7. Champaign and Urbana
8. Lachlan Blair, April Getchius, Bruce Knight, Dennis Schmidt, Libby Tyler, and Steven Wegman
9. Joy Mee and John McNamara
10. Cassandra Ecker
11. Dijon Duncan
12. Tribhuvan University
13. Mangal Siddhi Manandhar
14. Sudarshan Tiwari
15. Don Miller and Tim Nyerges

پس از یک رویداد ناگوار کانوسواری در ابتدای رابطه‌مان، همسر من سوزان و من آخر هفته‌های زیادی را با معلمان عالی در حال آموزش کانوی آب‌های آرام در باشگاه باک ریج اسکای^۱ سپری کردیم که سبب شد توضیحات استعاری من در فصل دوم برگرفته از کانوسواری باشد. تمایل اندیشمندانه سوزان برای سکونت در فیلادلفیا، اوربانا، شفیلد انگلیس و کاتماندو در نیپال و خلاقیت وی در ایجاد یک زندگی مناسب در هر مکان برای خودش و هر دو ما به من کمک کرد تا بتوانم این کار را پیگیری کنم. او همچنین مطمئن شد که زندگی پسرهای ما با اشتغال بیش از حد به برنامه‌ها مغشوش نشده باشد، گرچه فعالیت فعلی جاشوا به‌عنوان مهندس راکت‌های هوایی و اشتغال ناتانیل در امر مشاوره روانشناسی بیش از آنچه در ابتدا از ایده‌های کتاب می‌تواند استنباط شود، مربوط و وابسته به این کتاب است. مثال‌ها و ایده‌های من در بسیاری از مباحث با خانواده‌ام، شامل پسرعموهایم و همسرانشان، در مورد فرایندهای گروهی، تصمیم‌گیری، سیاست‌های محیطی قانونی و لکزی‌نگتون و کنتاکی را می‌توان در جای‌جای این کتاب یافت. در تشریح آن‌ها من به خاطر همکاری ایشان، ادعا نمی‌کنم که همگی آن‌ها با ایده‌های مطرح در اینجا موافق هستند. در واقع، بخشی از آن‌ها مورد اشاره قرار گرفته‌اند، چراکه به‌صورت خلاقانه‌ای در هنگام ایجاد این ایده‌ها مخالف آن‌ها بوده‌اند. مطمئن‌کنم که هر یک از آن‌ها به مخالفت با بعضی از این ایده‌ها ادامه خواهند داد. این تنها بدان معناست که اقدامات پیشنهادی برای نمایش چگونگی عملکرد برنامه‌ها باید صورت پذیرد. امیدوارم آنچه در کتاب می‌آید بسیاری از فرصت‌ها برای استفاده مکرر از مفاهیم مولد را آشکار نماید.